

SAADI

DE ROZENTUIN

*Uit het Perzisch vertaald
en van aantekeningen en een nawoord
voorzien door J.T.P. de Bruijn*

UITGEVERIJ BULAAQ
AMSTERDAM

INHOUD

Inleiding	7
Hoofdstuk 1: Over het leven van de koningen	15
Hoofdstuk 2: Over de deugden van de derwisjen	57
Hoofdstuk 3: Over de waarde van de onthouding	91
Hoofdstuk 4: Over het nut van het zwijgen	119
Hoofdstuk 5: Over de liefde en de jeugd	127
Hoofdstuk 6: Over verzwakking en ouderdom	151
Hoofdstuk 7: Over de invloed van de opvoeding	159
Hoofdstuk 8: Over omgangsvormen	183

Nawoord	219
Korte bibliografie	243
Noten bij het Nawoord	245
Noten bij <i>De rozentuin</i>	247
Verklaring van plaats- en eigennamen	255
Register van de vertellingen in <i>De rozentuin</i>	265

HOOFDSTUK I
OVER HET LEVEN VAN
DE KONINGEN

[1] Een vorst, zo is mij verteld, gaf het teken om een gevangene ter dood te brengen. In deze hopeloze toestand begon de arme man de koning uit te schelden en te verwensen. Immers, zoals men wel zegt, wie het leven heeft opgegeven, maakt van zijn hart geen moordkuil.

«De mens die geen hoop heeft, scherpt zijn tong aan;
een kat in het nauw vliegt een grote hond aan.»

In uiterste nood, als niets je meer redt,
grijpt de hand in een zwaard, hoe scherp ook gewet.

De koning vroeg: 'Wat zegt hij?' Een van de ministers zei, heel gevat: 'Mijn Heer, hij zegt steeds: «Zij die hun woede bedwingen en de mensen vergeving schenken.»⁸ De koning kreeg medelijden en zag af van de terechtstelling, maar een andere minister, een rivaal van de eerste, merkte op: 'Mensen van onze rang behoren in de nabijheid van vorsten niets dan de waarheid te spreken. Deze man heeft de koning uitgescholden en vervloekt.' De koning werd kwaad: 'Zijn leugen was mij liever dan jouw waarheid, want het eerste was gericht op iets heilzaams, maar het andere kwam voort uit kwaadaardigheid. Zoals de wijzen hebben gezegd: een leugen om bestwil is beter dan een waarheid die tweedracht zaait.'

Voert een heerser alles uit, wat je ook zegt,
zorg er steeds voor dat het goed is wat je zegt.

Op de boog van de ontvangstzaal van Faridoen stond geschreven:

Voor niemand, mijn vriend, staat de wereld stil;
verwacht daarom niets dan wat ligt in Gods wil.
Stel nimmer vertrouwen in afkomst of macht;
zovelen verschenen, en zijn omgebracht.
Als eenmaal een einde komt aan je bestaan,
wat wil je: op marmer of in 't stof vergaan?

[2] Een koning in Chorasaaan droomde dat het lichaam van Mahmoed, de zoon van Saboktegi, helemaal tot stof was vergaan, behalve de ogen. Die draaiden rond in de oogkassen en namen alles op. Van alle wijze mannen kon alleen een bedelmonnik de droom uitleggen: 'Nog altijd berust hij er niet in dat anderen zijn rijk in bezit hebben.'

De eeuwen door zijn machtigen begraven
aan wie men geen herinnering bewaarde.
Hun lichamen, ooit in het graf gelegd,
zijn tot het bot verzwolgen door de aarde.

Wat is er over nog van Noesjerwaan?
Alleen zijn faam, die heeft hem overleefd.
Denk niet dat er meer van je blijven zal:
vestig je naam nu, mens, terwijl je leeft!

[3] Er was eens een prins, zo hoorde ik, die klein van stuk was en lelijk, terwijl zijn broers fors en knap waren. Zijn vader keek op een keer naar hem met afschuw en minachting. De

jongen begreep de betekenis van die blik en zei: 'Wie klein is maar slim, vader, is meer waard dan wie groot is maar dom. De langste gestalte heeft niet altijd het beste gehalte. ‹Het schaap is reiner, de olifant groter.›

‹Als berg is de Sinaï nietig op aarde;
als Gods plaats bezit hij eeuwige waarde.›

Een magere wijze zei eens tot een dikzak,
die ondanks zijn omvang leeg was van binnen:
"Hoezeer ook verzwakt, een Arabisch paard
zal de wedloop met een ezel steeds winnen."

De vader schoot in de lach, de rijksgroten betuigden hun instemming, maar de broers voelden zich beledigd.

Voorbarig is het oordeel 'goed' of 'slecht',
zolang iemand nog geen woord heeft gezegd.
Je weet het nooit: misschien heeft in het woud
een roofdier zich te slapen neergelegd.

In diezelfde tijd, vernam ik verder, doemde een gevaarlijke vijand voor de koning op. Toen de twee legers tegenover elkaar stonden, trad de jongen als eerste naar voren in het strijdperk. Hij sprak:

'Dat ben ik niet, die rug daar op het slagveld;
ik ben dit hoofd, hier in het stof geveld.
Wie eigen leven veil heeft is een schild,
wie vlucht heeft 't bloed van strijdmakkers verspild.'

Na deze woorden beukte hij in op de vijand en versloeg een groot aantal tegenstanders. Toen hij terugkeerde bij zijn vader kuste hij eerbiedig de grond en zei:

‘Mijn lichaam kwam u nietig voor?
Schrijf omvang toch geen deugden toe!
Het ranke paard wint in de slag;
wie kiest er voor een gemeste koe?’

Er werd verteld dat de vijanden talrijk waren en zij maar met weinigen. Toen sommigen op de vlucht sloegen, riep de jongen hun toe: ‘Houd stand, mannen, of trek anders maar vrouwenkleren aan!’ De ruiters putten moed uit deze woorden en gingen weer in de aanval. Ik heb gehoord dat ze die dag hun vijanden overwonnen. De koning kuste de jongen op het hoofd en de ogen en omhelsde hem. Hij ging hem van dag tot dag meer waarderen en koos hem uiteindelijk als troonopvolger. Dit wekte de jaloezie van zijn broers. Zij deden vergif in zijn eten, maar een zuster van hen zag dit vanuit een bovenvertrek toen zij het venster sloot. Zo kwam de jongen erachter. Hij raakte het voedsel niet aan, immers: waarom moeten deugdzaamens sterven om plaats te maken voor hen die niet deugen?

Geen koning voert in zijn wapen een uil,
ook al ging de koningsgier voor hem schuil.⁹

De koning hoorde van dit voorval en riep de broers bij zich. Hij gaf hun een passende afstraffing en ieder kreeg een gebied in een uithoek van het rijk toegewezen. Zo kwam er een einde aan tweespalt en twist, want tien bedelaars kunnen op één tapijt slapen, maar twee koningen is te veel voor een werelddeel.

Een vrome vindt een klein stuk brood te veel;
hij schenkt de helft weg aan een arme man.
Een vorst verovert een gans werelddeel;
het volgende heeft hem al in de ban.

HOOFDSTUK 4
OVER HET NUT VAN
HET ZWIJGEN

[1] Tegen een van mijn vrienden zei ik: 'Ik heb het dichten opgegeven en wel om deze reden: in een gedicht gaat het goede meestal samen met het slechte, maar je rivalen hebben alleen oog voor wat slecht is.' Hij zei: 'Het is maar beter dat je rivaal niet ziet wat goed is!'

«Wie kwaadgezind is wil de deugdzame niet zien,
tenzij hij hem met leugens kan bekladden.»

Geen kunst ziet 's vijands oog, alleen gebreken;
't zijn Saadi's rozen die als doornen steken.

De bron van al het licht op aarde
heeft voor de blinde mol geen waarde.

[2] Een koopman had een schade van duizend goudstukken geleden. Hij zei tegen zijn zoon: 'Je mag hierover met niemand praten!' De jongen zei: 'Natuurlijk doe ik precies wat u zegt, vader, maar toch wil ik weten waarom.' Hij antwoordde: 'Om het samengaan van twee rampen te vermijden: de eerste is het verlies aan kapitaal, de tweede het geschimp van de buurman.'

Onthul je zorgen nooit aan tegenstanders:
hun sympathie verbergt geheel iets anders.

[3] Een wijze jongeman was, ondanks zijn veelzijdige kennis, verlegen van aard, zozeer zelfs dat hij in geleerd gezelschap geen mond opendeed. Op een keer zei zijn vader: 'Mijn zoon, jij moet ook eens vertellen wat je allemaal weet!' De jongen antwoordde: 'Ik ben bang dat ze me iets zullen vragen wat ik niet weet, en dat ik me dan moet schamen.'

Een soefi was, zo wordt verteld, druk bezig
met zijn sandaal een spijker in te slaan.

Een ruiter die dit zag, trok aan zijn mouw:
'Kun jij niet ook even mijn paard beslaan?'

[4] Een vooraanstaand godgeleerde raakte verward in een dispuut met een ketter (moge God hen vervloeken, een voor een), maar hij kon hem met zijn argumenten niet de baas worden. De geleerde gaf het op en ging ervandoor. Iemand zei tegen hem: 'Heb jij, die zo geleerd en belezen bent, niet meer in te brengen tegen deze goddeloze?' Hij zei: 'Mijn geleerdheid betreft de koran, de Traditie en de uitspraken van de vrome sjeichs, maar daarin gelooft hij niet en hij wil er ook niet naar luisteren. Wat baat het mij zijn ongelovige praatjes aan te horen?'

Als 't woord van God en Zijn Profeet niet helpt,
is er slechts zwijgen wat zijn argumenten stelt.

[5] Galenus zag dat een domme kerel een geleerde bij de kraag greep en oneerbiedig behandelde. Hij zei: 'Als deze man echt enig benul had, zou hij niet met zo'n onbenul in deze situatie zijn beland.'

Onder verstandigen woedt nimmer strijd;
wijs is wie twist met leeghoofden vermijdt.

Een dommerik mag harde dingen zeggen,
de man van rede zal ze zacht weerleggen.
Twee goede vrienden voelen haarfijn aan
waar trots in toegeven moet overgaan.
Maar zijn er wederzijds dwaze gedachten,
geen keten snoert de domme krachten.
Een man werd door een nietsnut uitgescholden.
Geduldig heeft hij hem dit zó vergolden:
‘Ik ben veel slechter dan jij kunt beweren.
Dat jij ook van je fouten moge leren!’

[6] Sahbaan Wa’el werd onvergelijklijk in de welsprekendheid genoemd omdat hij een jaar lang in het openbaar kon spreken zonder zich één keer te herhalen. En als dit al eens voorviel, dan koos hij andere bewoordingen. Van alle eisen waaraan de tafelgenoten van een vorst moeten voldoen is dit er één.

Hoe pakkend, hoe vloeiend het is wat je zegt,
hoezeer te bewonderen en te beamen,
van zoetigheid krijgt men tenslotte genoeg;
herhaal je dus niet: één keer en dan amen.

[7] Ik hoorde een wijs man eens zeggen: ‘Niemand geeft ooit zijn domheid toe, behalve hij die begint te praten voordat een ander is uitgesproken.’

Het spreken heeft een begin en een eind;
onderbreek geen betoog met een eigen woord.
Wie behoedzaam is, beschaafd en verstandig,
blijft zwijgen zolang hij een ander hoort.

[8] Enkele dienaren van sultan Mahmoed vroegen aan Hasan Maimandi: ‘Wat heeft de sultan vandaag tegen u gezegd

over die-en-die kwestie?’ Zijn antwoord was: ‘Dat zullen jullie zelf wel horen.’ Ze zeiden: ‘De dingen die hij tegen u zegt zal hij zeker niet geschikt vinden om te vertellen aan mensen als wij. U bent de beschermer van zijn heerschappij en de vertrouwde raadgever bij het beleid van de vorst.’ Hij antwoordde: ‘Dat komt omdat hij weet dat ik met niemand praat. Dus, waarom vragen jullie mij ernaar?’

Wie nadenkt is voorzichtig met de dingen die hij hoort;
bescherm zowel je eigen hoofd als het koninklijke woord.

[9] Ik aarzelde wat bij de aankoop van een huis. Een jood zei tegen mij: ‘Koop het gerust! Ik woon al heel lang in deze wijk; niemand kent dit huis beter dan ik. Er is niets mis mee!’ Ik zei: ‘Behalve dan dat jij mijn buurman zult zijn.’

De prijs van het huis dat jou als buurman heeft?
Tien zilverstukken van gering allooï, niet meer!
Maar men moet op de toekomst durven bouwen:
na jouw dood stijgt de waarde duizend keer.

[10] Hartje winter ging een dichter op weg naar de koning der dieven om hem te prijzen. Deze gaf bevel de dichter zijn jas uit te trekken en hem het dorp uit te gooien. Daar liep de arme man in de kou, naakt en achternagezeten door de honden. Hij wilde een steen oppakken, maar de grond was bevroren. Hulpeloos riep hij uit: ‘Wat een gemene kerels! Ze hebben de honden losgelaten en de stenen vastgebonden.’ Vanuit de verte kenden de dieven toe en ze hoorden wat hij zei. De dievenkoning moest lachen en zei: ‘Jij bent een wijze man! Wat wil je van me hebben?’ Hij zei: ‘Ik wil mijn jas terug. Als jij me die wilt geven, bewijs je mij een weldaad, en mijn dank zal zijn dat ik wegga.’

Van anderen hoop je dat ze je iets schenken,

jou vraag ik slechts mij niet meer zo te krenken!

De hoofdman van de dieven kreeg medelijden met hem. Hij liet hem de jas geven met daarbij een pelsmantel en wat geldstukken, dit alles met zijn verontschuldiging en veel vriendelijke woorden.

[11] Een sterrenwichelaar kwam thuis en trof zijn vrouw aan samen met een vreemde man. Hij begon te schelden en te vloeken. De mannen raakten slaags zodat er een hele oploop ontstond. Een verstandig man hoorde hiervan en zei:

‘Hoe kun jij zeggen wat de hemel voorheeft?
Je weet niet eens wie toegang tot je huis heeft.’

[12] Een prediker die een afschuwelijke stem had vond zelf dat hij zoetgevooid was. Al zijn jammerende preken hadden geen enkele uitwerking. ‘De kraai van het afscheid’⁶⁸ klonk door in zijn stembuiging. Zowel deze Arabische zegswijze als het koranwoord ‘De onaangenaamste stem is zeker die van de ezel’⁶⁹ waren heel toepasselijk op hem.

‘Balkend begon de ezel aan zijn preken:
Estachr is door zulk geweld bezweken.’

De mensen van het dorp hadden respect voor hem en verdroegen deze bezoeking omdat ze hem niet wilden kwetsen. Nu gebeurde het dat een andere prediker in die streek, die in zijn hart een hekel had aan zijn collega, op een keer kwam vragen hoe het met hem ging en terloops opmerkte: ‘Ik heb van je gedroomd! Moge het je goed gaan!’ De eerste prediker vroeg: ‘Wat heb je dan gedroomd?’ – ‘Ik droomde dat je een mooie stem had, zodat de mensen niet onder je voordracht hoefden te

zuchten.’ – ‘Dat is een gezegende droom, waarmee je mij bewust hebt gemaakt van mijn gebrek. Het is duidelijk dat ik een lelijke stem heb en dat de mensen lijden onder mijn voordracht. Ik heb me heilig voorgenomen voortaan alleen nog maar heel zachtjes te preken.’

Ik wil geen omgang hebben met een vriend
die ondeugden voortdurend deugden noemt,
mijn fouten aanziet voor mijn kwaliteiten,
mijn dorens als ‘jasmijn’ en ‘rozen’ roemt.
Waar vind ik toch een onbeschaamde vijand
die fouten met hun ware naam benoemt?

[13] In de moskee van Sendjaar was iemand uit geloofsijver gebedsomroeper geworden, maar de toehoorders vonden zijn uitspraak verschrikkelijk. De emir die de moskee beheerde was een rechtvaardig en oprecht man, die hem niet wilde vernederen. Hij zei: ‘Jongeman, van oudsher heb ik aan de gebedsomroepers van deze moskee tien dinar betaald. Ik zal jou er ook tien geven als je ergens anders heen gaat.’ Ze werden het hierover eens en de man ging weg. Na een tijdje kwam hij toevallig de emir weer tegen en zei: ‘Emir, u hebt me tekortgedaan door mij tien dinar te geven om mij daar te laten vertrekken, want in de plaats waar ik nu ben betalen ze me twintig dinar als ik naar een andere plaats ga, maar dat neem ik niet aan.’ De emir lachte en zei: ‘Je moet het vooral niet aannemen! Ze zullen zeker akkoord gaan met vijftig dinar!’

Of ze met pikhouwelen langs de rotsen schuren...
Nee, erger doet zijn stem het hart verduren.

[14] Iemand met een lelijke stem reciteerde luidkeels de koran. Een verstandige man die langsliep vroeg: ‘Hoeveel verdien

je hiermee?’ Hij zei: ‘Niets!’ Op de vraag waarom hij zich dan zoveel moeite gaf was het antwoord: ‘Ik reciteer om Gods wil te doen.’ De man zei: ‘Om Gods wil, houd ermee op!’

Door zo de koran voor te dragen
zul je de eer van de islam verlagen.